

Олексій Оскірко
(Київ, Україна)
e-mail: pavlovich-@ukr.net

НАЗВИ ЇЖІ ТА НАПОЇВ ЯК ОБ'ЄКТ УКРАЇНСЬКОГО МОВОЗНАВСТВА

У статті проаналізовано стан дослідження лексики на позначення їжі та напоїв у діалектах української мови. Зокрема, зауважено, що вивчення назв їжі та напоїв діалектологи проводять за декількома напрямками: системний опис стану сучасних назв в окремих ареалах української мови, окремо лексико-семантичних груп, пов'язаних із лексикою харчування у складі інших тематичних груп, та вивчення динаміки назв їжі та напоїв. Визначено, що одні науковці обмежують дослідження лише тематичною групою назв їжі та напоїв, інші – зважаючи на мотиваційні зв'язки, розглядають одночасно ще й тематичну групу кухонного начиння. Зауважено, що для вивчення говіркової номінації цінними також є дослідження етнографів та етнологів.

Вказано, що залучення матеріалу зі східноpodільських говірок розширить інформацію про загальноукраїнський контекст лексики цієї тематичної групи та частково допоможе вирішити питання про ендемізми.

Ключові слова: назви їжі та напоїв, східноpodільські говірки, тематична група лексики, лексико-семантична група.

Оскірко А. Названия еды и напитков как объект украинского языкознания.

В статье проанализировано состояние исследования лексики для обозначения еды и напитков в диалектах украинского языка. В частности, отмечено, что изучение названий пищи и напитков диалектологи проводят в нескольких направлениях: системное описание состояния современных названий в отдельных ареалах украинского языка, отдельно лексико-семантических групп, связанных с лексикой питания в составе других тематических групп, и изучение динамики названий пищи и напитков. Определено, что одни ученые ограничивают исследования только тематической группой названий пищи и напитков, другие – принимая во внимание мотивационные связи, рассматривают одновременно еще и тематическую группу кухонной утвари. Замечено, что для изучения диалектной номинации ценными также есть исследования этнографов и этнологов.

Указано, что привлечение материала из восточноpodольских говоров расширит информацию о всеукраинском контексте лексики этой тематической группы и частично поможет решить вопрос об эндемизмах.

Ключевые слова: названия еды и напитков, восточноpodольские говора, тематическая группа лексики, лексико-семантическая группа.

Oskyrko O. Names of food and beverages as object of Ukrainian linguistics.

The present state of studying vocabulary which nominates food and drinks in the Ukrainian language dialects was analyzed in this paper. It has been stated that dialectologists research the names of food and drinks in several directions: system description of current names in particular areas of the Ukrainian language, separately

lexical-semantic groups, connected with catering vocabulary within other thematic groups and studying of the dynamics of food and drink names. Also, it has been found out that some researchers study only a thematic group of the names of food and drinks, others, taking into account motivation ties, consider a thematic group of kitchen utensils as well. It has been noted that researches of ethnographers and ethnologists are valuable for studying dialect nominations.

It has been stressed that the use of the material from east-Podillia dialects will broaden the information about all-Ukrainian vocabulary context of this thematic group and it will partially help solve the issue of endemisms.

Keywords: *names of food and drinks, east-Podillia dialects, endemisms, catering vocabulary, thematic group of vocabulary, lexical-semantic group.*

На сучасному етапі розвитку української діалектології все більшого значення набуває поглиблення знань про принципи комплексного аналізу діалектної лексики на прикладі окремих тематичних груп у межах окремого діалектного континууму й методики дослідження трансформаційних процесів мовних одиниць у синхронійному та діахронійному аспектах. П. Гриценко зауважує, що «сьогодні є самоочевидною неоднакова повнота представлення лексики діалектної мови як за регіонами, ареалами побутування діалектної мови, так і набором тематичних (ТГЛ), лексико-семантичних груп (ЛСГ) та повнотою відтворення елементів у межах цих об'єднань» [14, с. 12]. Серед причин такого стану вивчення основного об'єкта діалектології науковець називає значну за обсягом територію поширення української діалектної мови, що унеможлиблює її докладне обстеження одним дослідником, навіть якщо він обирає одну тематичну групу. Тому лексику тієї самої ТГЛ у різних зонах поширення української мови, не покриваючи всього діалектного континууму, вивчають кілька дослідників [14, с. 12].

Мета статті – з'ясувати стан дослідження діалектних назв їжі та напоїв у загальноукраїнському контексті та вмотивувати актуальність вивчення названої тематичної групи лексики в східноподільських говірках.

Східноподільськими діалектологи називають говірки, які на півночі обмежуються ізоглосою по лінії від верхів'я р. Рось північніше м. Ставища до верхів'я р. Гнилий Тікич; зі сходу і півдня – від р. Гнилий Тікич по р. Синюха до р. Південний Буг у напрямку на Ананьїв – Балту Одеської обл. – Чечельник Вінницької обл., на заході від Чечельника до верхів'я р. Рось [39]. Лексика говірок Східного Поділля частково представлена в лексикографічних працях П. Лисенка «Словник специфічної лексики правобережної Черкащини» [27], Д. Брилінського «Словник подільських говірок» [5], М. Доленка «Словник діалектної лексики Вінниччини» [17], окремі лексеми різних тематичних груп зафіксовано в дескриптивних працях А. Очеретного [34] та І. Варченка [6].

Останнім часом активізували роботу зі збору діалектної лексики, укладання фонотеки і діалектних тематичних словників науковці Східноpodільського лінгвокраєзнавчого центру Уманського державного педагогічного університету, зокрема системно описано лексику родильного обряду (Т. Тищенко) [38], одягу, взуття та прикрас (Г. Березовська) [2], традиційного будівництва (Л. Поліщук) [35], укладено словники «Словник назв одягу та взуття у східноpodільських говірках» [1], «Лексика бджільництва Східного Поділля» [40]. Ботанічна лексика та назви народних традиційних ремесел системно описали вінничани І. Гороф'янюк [13] та Г. Краєвська [24]. Побутову лексику говірок західної Черкащини скартографовано в регіональному атласі Г. Мартиної «Лінгвогеографія правобережної Черкащини» [31]. Значний лексичний матеріал різних тематичних груп подають збірники текстів «Говірки Черкащини» [12] та «Говірки історичної Уманщини і суміжних земель» [11].

Східноpodільські назви їжі та напоїв досі системно не вивчали. Окремі розвідки К. Кацалапенко присвячені аналізу назв м'ясних страв та хліба [20; 21]. Номінацію обов'язкових обрядових страв зафіксувала Т. Тищенко у праці «Східноpodільський родильний обряд: лексикографічний і текстовий описи» [38], назви напоїв із меду – у тематичному словнику «Лексика бджільництва Східного Поділля» [40]. До регіонального словника Д. Брилінського увійшло декілька лексем на позначення їжі, напоїв та кухонного начиння з говірок Східного Поділля [5]. Окремі назви їжі та напоїв у говірках історичної Уманщини (які є частиною східноpodільських) подає колективна монографія «Говірки історичної Уманщини і суміжних земель» [11] та збірник діалектних текстів «Говірки Черкащини» (західні черкаські говірки) [12, с. 770–870]. Така незначна кількість праць, у яких описано чи зафіксовано назви їжі та напоїв у східноpodільських говірках, **актуалізує** системне дослідження названої тематичної групи саме в східноpodільських говірках.

Лексика їжі та напоїв в українській мові та її говорах має тривале вивчення, оскільки є матеріальним носієм інформації про щоденну життєдіяльність людини.

Дослідження назв їжі та напоїв мовознавці проводять за декількома напрямками: системний опис назв їжі та напоїв у діяхронії, системний опис стану сучасних назв в окремих ареалах української мови, опис окремих лексико-семантичних груп, пов'язаних із лексикою харчування у складі інших тематичних груп, вивчення динаміки назв їжі та напоїв, лінгвогеографічна фіксація діалектних назв їжі та напоїв.

Системний опис назв їжі та напоїв у діяхронії. У колективній академічній праці «Історія української мови. Лексика і фразеологія» (1983) проаналізовано назви їжі та напоїв у писемних пам'ятках,

починаючи з XI ст., історію окремих назв продуктів харчування прослідковано в монографії В. Німчука «Давньоруська спадщина в лексиці української мови». Найбільш докладно в наукових розвідках з історії української мови вивчено кулінарну лексику (В. Невоїт [32]), частково з'ясовано історію номенів на позначення продуктів харчування (З. Козирева [33]), тематичну групу лексики назв їжі, страв на основі трьох козацьких літописів кінця XVII – початку XVIII століття (О. Крижко [25]); назви продуктів харчування, страв та напоїв на матеріалі пам'яток XIV – XVII ст. вивчав С. Яценко [45]. Проте навіть така незначна кількість історичних праць є дуже важливою для діалектолога, оскільки дозволяє встановити ступінь збереження в діалектах давніх назв, прослідкувати їх тяглість, пояснити функціонування локалізмів, невідомих сусіднім говіркам.

Системний опис стану сучасних назв в окремих ареалах української мови. Грунтові наукові розвідки, присвячені назвам їжі та напоїв різних діалектних континуумів, здійснили З. Ганудель (східнославацькі), Є. Турчин, Г. Вешторт (поліські), Е. Гоцою (карпатські), Н. Загнітко (східностепові), М. Волошиною (східнослобожанські), Л. Борис (буковинські), В. Різник (говірки надсянсько-наддністрянського суміжжя). Проте всі дослідження проведені по-різному: кожна з дослідниць працювала за власним питальником, складеним за відмінними засадами, з різним ступенем докладності охоплення десигнатів різних типів. Наприклад, Є. Турчин і Г. Вешторт, систематизуючи діалектну лексику назв їжі у поліських говірках, залучають до аналізу лексеми лексико-семантичних груп (ЛСГ), які називають процеси, пов'язані з приготуванням та споживанням їжі, властивості їжі, проте номінації напоїв не аналізують. Зокрема, Є. Турчин виокремлює загальні назви їжі, назви їжі тваринного походження, назви на позначення рідини у стравах й у квашених, засолених продуктах харчування [41]. Г. Вешторт класифікує назви їжі на назви їжі, назви хлібних виробів, назви молочних та овочевих продуктів та виробів із них, загальні назви їжі, слова на позначення дій та понять, пов'язані з приготуванням їжі, слова на позначення якості, ознак їжі [7]. Е. Гоца [17] і З. Ганудель [13] досліджують назви їжі разом із назвами кухонного начиння, але без назв напоїв.

Н. Загнітко дисертацію присвятила вивченню назв їжі та напоїв, зокрема з'ясувала лексичне наповнення наддіалектних моделей назв їжі та напоїв у східностепових говірках Донеччини, на основі чого встановила зв'язки досліджуваних говірок із материнськими діалектними основами, з'ясувала закономірності формування й змін досліджуваної лексики та її семантики в говірках пізньої формації, визначила особливості просторового розміщення назв їжі та напоїв у говірках Донеччини [19]. Для лексики харчування східностепових говірок характерна фонетична та

граматична варіативність, значна кількість дублетно-синонімічних назв, різні зміни в семантичній структурі аналізованих номенів. Дослідниця зауважує, що збагачення лексики, пов'язаної з їжею та напоями, у східноєвропейських говірках відбувається за рахунок словотворення, переосмислення вже відомих назв, шляхом запозичення готових номенів із говірок інших мов, зокрема виокремлює групу тюркських запозичень, що сьогодні є питомими елементами досліджуваних нею говірок [19, с. 13].

В. Різник предметом свого дослідження обрала, крім назв їжі та напоїв, ще й назви кухонного начиння і запропонувала поділ тематичної групи назв їжі на лексико-семантичні групи «загальні назви», «назви хліба і виробів із борошна», «назви буденних страв», «назви обрядових страв», а їх на дрібніші об'єднання – підгрупи. Аналіз назв їжі та напоїв у говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя виявив, що більшість лексем загальноукраїнські, успадковані із праслов'янської мови, серед назв найбільше запозичень із німецької мови (за польським посередництвом). Із-поміж морфологічних способів творення назв найпродуктивнішим є суфіксальний. Назвам притаманне явище полісемії. Використання харчових продуктів повторюється в різних обрядах і календарного, і родинного циклів, проте головним у всіх обрядах є хліб [37].

Динаміці діалектних назв їжі та напоїв східноєвропейського ареалу присвятила дисертаційне дослідження М. Волошинова, яка теоретично обґрунтувала та практично довела домінуючі чинники стабільності лексики харчування, посуду й кухонного начиння в українських східноєвропейських говірках; виявила основні тенденції оновлення складу та семантичної структури аналізованих лексичних одиниць; обґрунтувала типи змін та їхню залежність від екстралінгвальних чинників; розкрила зв'язок ТГЛ харчування, посуду й кухонного начиння з лексичними одиницями інших діалектних зон української мови на синхронному зрізі; зібрала й увела до наукового обігу лексику харчування, посуду й кухонного начиння українських східноєвропейських говірок; здійснила комплексне дослідження зафіксованого матеріалу [8].

Л. Борис, досліджуючи динамічні процеси в лексиці назв їжі та напоїв та класифікуючи її, виокремлює загальні ТГЛ. Науковець здійснила системний опис лексики на позначення назв їжі та напоїв у буковинських говірках, згрупувавши народну кулінарну термінологію за ТГЛ «назви страв» та «назви напоїв». Серед назв страв вона розрізняє «назви страв за біологічною характеристикою продукту» та «назви страв за кулінарною термінологією». Дослідниця зауважує, що вказана схема-класифікація опису фактичного матеріалу дає змогу найповніше представити кулінарну термінологію та простежити зміни, які в ній відбулися. На думку Л. Борис,

кулінарна номенклатура буковинських говірок має стабільний стан лексико-семантичних груп, які перейшли до складу пасивних, зокрема «назви закваски для хліба», «назви виробів з кулеші», «назви страв із дрібних шматочків тіста» тощо, а також «назви печених виробів з тіста», «назви згуслого молока». У буковинських говірках виявлено ряд тематичних груп, які вийшли з активного ужитку, проте є лексеми, що залишилися у сфері кулінарної термінології, закріпивши за собою інші значення [4].

Опис окремих лексико-семантичних груп, пов'язаних із лексикою харчування у складі інших тематичних груп.

Частина досліджень назв їжі та напоїв в українській діалектній мові виконана на межі діалектології та етнолінгвістики. Дослідники обрядової лексики, як правило, у складі груп виокремлюють лексико-семантичні групи на позначення обрядової їжі. Наприклад, М. Бігусяк, вивчаючи родильний та весільний обряди Гуцульщини, системно описав і назви обов'язкових обрядових страв [3]. В. Конобродська, аналізуючи номінацію поліського поховального обряду, окремі параграфи монографії присвячує обрядовим стравам [23]. Назви обрядової їжі у складі лексики весільного обряду східнословобожанських говірок вивчала І. Магрицька [28], бойківських – Н. Хібеба [42], родильного обряду східностепових говірок – В. Дроботенко [18].

Крім того, відомі дослідження тематичних груп конкретної лексики, в яких автори принагідно з'ясовують способи та типи номінації, словотвірні особливості, географічне поширення назв м'ясних продуктів (В. Куриленко [26] у складі лексики тваринництва поліських говірок), назв молочних продуктів вівчарства (Й. Дзендзелівський [16] у закарпатських говірках), назв їжі пастухів (Т. Ястремська [44] в гуцульських говірках), українську кухню в словах вивчають Н. Хобзей [43] і А. Поповський [36] та ін.

Лінгвогеографічна фіксація діалектних назв їжі та напоїв. Назви їжі, напоїв та кухонного начиння репрезентовані в лінгвогеографічних та лексикографічних працях, зокрема в «Атласі української мови», «Лінгвістичному атласі українських говорів Закарпатської області УРСР» Й. Дзендзелівського, «Атласі українських говорів Надсяння» Я. Рігера, «Лінгвістичному атласі українських говорів Східної Словаччини» (Т. 1. «Назви страв, посуду і кухонного начиння») З. Ганудель, «Атласі лексичних мадяризмів та їх відповідників в українських говорах Закарпатської області УРСР» П. Лизанця, Додатками до дисертацій оформляють матеріали фактично регіональних атласів: В. Різник – 22 карти [37]; додаток дисертації Н. Загнітко «Атлас лексики народного побуту (назв їжі та напоїв) східностепових говірок» подає 105 атомарних і синтетичних карт [19]; в Атласі лексики на позначення їжі, посуду й

кухонного начиння, додатку до дисертації М. Волошинової, поміщено 108 карт поширення явищ лексичного, семантичного, фонетичного рівнів [8].

Автор свідомий того, що поки вдалося віднайти чи проаналізувати не всі наукові розвідки про назви їжі та напоїв у загальноукраїнському масштабі. Проте наявність сучасних системних описів назв їжі та напоїв у східнословобожанських (М. Волошинова), поліських (Є. Турчин, Г. Вешторт), буковинських (Л. Борис), карпатських (Е. Гоца), східностепових (Н. Загнітко), говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя (В. Різник) свідчить про активний збір діалектного матеріалу для сучасної діалектології та його вивчення на всьому загальноукраїнському ареалі для формулювання загальних ідей і теорій, без яких неможливий науковий прогрес.

Залучення матеріалу зі східноподільських говірок розширить інформацію про загальноукраїнський контекст лексики цієї тематичної групи та частково допоможе вирішити питання про ендемізми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Березовська, Г. Г. Словник назв одягу та взуття у східноподільських говірках / Г. Г. Березовська. – Умань : Уманське комунальне видавничо-поліграфічне підприємство, 2010. – 348 с.
2. Березовська, Г. Г. Структурна організація та географія назв традиційного одягу та прикрас у східноподільських говірках : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Березовська Ганна Григорівна. – К., 2011. – 393 с.
3. Бігусяк, М. В. Лексика традиційних сімейних обрядів у гуцульському говорі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / М. В. Бігусяк. – Івано-Франківськ, 1997. – 17 с.
4. Борис, Л. М. Динаміка тематичної групи лексики їжі та напоїв у буковинських говірках : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л. М. Борис. – Чернівці, 2015. – 20 с.
5. Брилінський, Д. М. Словник подільських говірок / Д. М. Брилінський. – Хмельницький : Ред.-видав. відділ, 1991. – 115 с.
6. Варченко, І. О. До вивчення говіркових і топонімічних даних східного Поділля / І. О. Варченко // Діалектологічний бюлетень. – Вип. ІХ. – К. : Вид-во АН УРСР, 1962. – С. 31–34.
7. Вешторт, Г. Ф. Названия пищи в говорах Полесья / Г. Ф. Вешторт // Лексика Полесья. Материалы для полесского диалектного словаря / отв. ред. Н. И. Толстой. – М. : Наука, 1968. – С. 366 – 415.
8. Волошинова, М. О. Динаміка традиційної предметної лексики в українських східнословобожанських говірках : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / М. О. Волошинова. – Луганськ, 2014. – 20 с.
9. Ганудель, З. Т. Бытовая лексика украинских говоров Восточной Словакии (Названия пищи, посуды и утвари) : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.02 «Языки народов СССР (украинский язык)» / З. Т. Ганудель. – Ужгород, 1980. – 21 с.

10. Ганудель, З. Народні страви і напої: лексика українських говорів Східної Словаччини / З. Ганудель. – Пряшів : Слов. пед. вид-во в Братиславі, 1987. – 212 с.
11. Говірки історичної Уманщини і суміжних земель : монографія / за заг. ред. Т. М. Тищенко. – Умань, 2008. – С. 67–79.
12. Говірки Черкащини. Збірник діалектних текстів / упорядн. Г. І. Мартинова, Т. В. Щербина, А. А. Таран. – Черкаси : ФОП Чабаненко Ю. А., 2013. – 881 с.
13. Гороф'янюк, І. В. Структурна організація та ареалогія флорономенів центральноподільських говірок : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / І. В. Гороф'янюк. – К., 2010. – 20 с.
14. Гриценко, П. Ю. Українська діалектна лексика: реальність і опис (деякі аспекти) / П. Ю. Гриценко // Діалектна лексика: лексикологічний, лексикографічний, лінгвогеографічний аспекти : матеріали доповідей Міжнародної наукової конференції. – Глухів : РВВ ГДПУ, 2005. – С. 5–23.
15. Гоца, Е. Д. Назви їжі й кухонного начиння в українських карпатських говорах : монографія / Е. Д. Гоца ; відп. ред. І. В. Сабашко. – Ужгород : Гражда, 2010. – 360 с.
16. Дзендзелівський, Й. Назви молочних продуктів вівчарства в закарпатських українських говорах / Й. Дзендзелівський // Територіальні діалекти і власні назви / [відп. ред. К. Цілуйко]. – К. : Наук. думка, 1965. – С. 80–89.
17. Доленко, М. Т. Словник діалектної лексики Вінниччини / М. Т. Доленко // XII Республіканська діалектологічна нарада : тез. доп. – К. : Наук. думка, 1965. – С. 158–161.
18. Дроботенко, В. Ю. Семантичні назви весільного хліба у східностепових говірках / В. Ю. Дроботенко // Лінгвістичні студії : зб. наук. пр. – Донецьк : ДонДУ, 1997. – Вип. 3. – С. 155–158.
19. Загнітко, Н. Г. Назви їжі, напоїв у східностепових говірках Донеччини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н. Г. Загнітко. – Донецьк, 2011. – 20 с.
20. Кацалапенко, К. В. Назви м'ясних страв української кухні у східноподільських говірках / К. В. Кацалапенко // Лінгвістика : зб. наук. праць / голов. ред. В. Д. Ужченко. – Луганськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2008. – Вип. 3. – С. 83–89.
21. Кацалапенко, К. В. Назви хліба в календарній обрядовості Східного Поділля / К. В. Кацалапенко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови : зб. наук. праць / відп. ред. М. Я. Плющ. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – Вип. 3, кн. 2. – С. 101–106.
22. Козырева, З. Г. История названий продуктов питания и пищи в украинском языке : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. филол. наук : спец. 10.02.02 «Языки народов СССР (украинский язык)» / З. Г. Козырева. – К., 1984. – 25 с.
23. Конобродська, В. Поліський поховальний і поминальний обряди / В. Конобродська. – Житомир : Полісся, 2007. – 356 с.
24. Краєвська, Г. П. Народна виробнича термінологія центральних говірок Поділля : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук. : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Г. П. Краєвська. – К., 2010. – 22 с.

25. Крижко, О. А. Розвиток семантики побутової лексики українських літописів кінця XVII – початку XVIII століття (назви їжі, напоїв, продуктів харчування) : монографія / О. А. Крижко. – К. : ТОВ «Міжнародна фінансова агенція», 1998. – 169 с.
26. Куриленко, В. Назви м'ясних продуктів у поліських говірках української мови (лінгвогеографічний аспект) / В. Куриленко // Волинь – Житомирщина : іст.-філол. зб. з регіон. проблем. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2001. – Вип. 6. – С. 350–357.
27. Лисенко, П. С. Словник специфічної лексики правобережної Черкащини / П. С. Лисенко // Лексикографічний бюлетень. – 1958. – Вип. 6. – С. 5–21.
28. Магрицька, І. В. Назви весільного печива в українських східнословобожанських говірках / І. В. Магрицька // Вісн. Луган. держ. пед. ун-ту імені Тараса Шевченка. – 1999. – № 5. – С. 78–89.
29. Мазур, Г. Найменування великоднього хліба в українських говірках Карпат / Г. Мазур // Гуцульські говірки. Лінгвістичні та етнолінгвістичні дослідження. – Львів, 2000. – С. 157–165.
30. Майборода, А. Назви страв з картоплі в поліських говірках / А. Майборода // XIV Республіканська діалектологічна нарада : тези доповідей / [відп. ред. І. Матвіяк]. – К. : Наук. думка, 1977. – С. 113–114.
31. Мартинова, Г. І. Лінгвістична географія правобережної Черкащини / Г. І. Мартинова. – Черкаси : Відлуння – Плюс, 2000. – 265 с.
32. Невоїт, В. І. До питання про системну організацію давньоруських назв їжі / В. І. Невоїт // Мовознавство. – 1985. – № 3. – С. 72–74.
33. Омельченко, З. Л. Матеріали до словника східноstepових українських говірок / З. Л. Омельченко, Н. Б. Клименко. – Донецьк : Вид-во ДонНУ, 2006. – 114 с.
34. Очеретний, А. Д. Говори Уманського району Черкаської області : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. філол. наук : спец. 661 «Язика народів ССРСР (український язык)» / А. Д. Очеретний. – К., 1958. – 16 с.
35. Поліщук, Л. Б. Структурна організація та географія назв традиційного будівництва в східноpodільських говірках : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л. Б. Поліщук. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2015. – 22 с.
36. Поповський, А. Про слово борщ та його деривати в українській мові / А. Поповський // Українська історична та діалектна лексика : зб. наук. праць / [ред. Г. Войтів, О. Кровицька] – Львів, 2003. – Вип. 4. – С. 187–192.
37. Різник, В. П. Назви їжі та кухонного начиння в говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / В. П. Різник. – Львів, 2017. – 21 с.
38. Тищенко, Т. М. Лексика бджільництва Східного Поділля / Т. М. Тищенко. – Умань : РВЦ «Софія», 2008. – 90 с.
39. Тищенко, Т. М. Ареальна стратифікація східноpodільських говірок / Т. М. Тищенко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови : зб. наук. праць / відп. ред. М. Я. Плющ. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – Вип. 3, кн. 2. – С. 31–38.
40. Тищенко, Т. М. Східноpodільський родильний обряд : лексикографічний і текстовий описи / Т. М. Тищенко. – Умань : РВЦ «Візаві», 2014. – 392 с.

41. Турчин, Є. Д. Назви їжі на Східному Поліссі / Є. Д. Турчин. – Львів : Українська академія друкарства, 2012. – 347 с.
42. Хібеба, Н. В. Структурно-семантична організація весільної лексики бойківських говірок : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01. «Українська мова» / Н. В. Хібеба. – Львів, 2007. – 20 с.
43. Хобзей, Н. Галицька кухня в словах / Н. Хобзей // Незалежний культурологічний часопис «І». – 2013. – Число 73.
44. Ястремська, Т. Традиційне гуцульське пастухування / Т. Ястремська. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. – 424 с.
45. Яценко, С. А. Назви продуктів харчування, страв і напоїв в українській мові XIV – XVII століть : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / С. А. Яценко. – К., 2009. – 22 с.

Стаття надійшла 27.03.2017 року

УДК 81:39

Алексей Романчук
(Кишинев, Молдова)
e-mail: dierevo5@gmail.com

ЭТНОЛИНГВИСТИКА ОБРЯДА ПЕРЕДАЧИ КУРИЦЫ НАД МОГИЛОЙ У БУЛАЕШТСКИХ УКРАИНЦЕВ И ЕГО ВОСТОЧНОРОМАНСКИЕ И СЛАВЯНСКИЕ ПАРАЛЛЕЛИ: ОБЩЕЕ И ОСОБЕННОЕ

В погребальной традиции украинского села Булаешты (Орхейский р-н, Республика Молдова) очень заметное место занимает обряд передачи двух кур (любого цвета) через еще незакрытую могилу (с опущенным в нее покойником). Кур передают двум мужчинам, копавшим могилу. И передают обязательно женщины – родственницы умершего.

Крайне любопытна семантика этого обряда: кур дают, чтобы они «своими лапами разгребли землю с могилы, когда будет конец света, и умершего призовут на Страшный суд». Поэтому курам обязательно развязывают ноги, которые до этого были спутаны.

Важно, что куры ни в коем случае не могут быть заменены петухами. Равно как в этом ритуале строго запрещены и другие птицы/животные вместо кур (и вместе с ними). Единственным исключением, при отсутствии кур, могут быть две рыбы (обязательно – с головой; но почему и почему именно рыба – традиция уже не объясняет). И через семь лет после смерти покойного во время панихиды также обязательно дается «за поману» одна курица (которая и в этом случае может быть заменена исключительно рыбой).

Ближайшие аналогии булаештской традиции известны в восточнороманской среде, а также в отдельных славянских групп (прежде всего – на Буковине; также у севернорусских (О. В. Голубкова) и у сербов Краины).

Вместе с тем ряд ключевых характеристик (мотивация обряда «разгребанием курами могилы»; запрет на замену курицы петухом; рыба как единственная